

Fruentimmerarbejde i gamle dage

Frøvntemmerarbæe i gamle Dave

Uddrag af artikel i Danske Folkemål 1930 s. 39-47.

Woman's Work in Old Days

Extract from an article in Danish Dialect

Oversat af J.L. med elskværdig bistand fra Institut for dansk Dialektforskning

Keywords: Farms, Woman's work, History, 1850-1900, Falster, Denmark

Af Helene Strange

I gamle dage måtte fruentimmerne på Falster gøre en rædsom masse groft arbejde. De måtte passe alle kreaturerne på nær hestene. Køer og kalve, får og svin og høns og gæs og ænder var allesammen under fruentimmerne; og de skulle ikke alene flytte og vande og fodre køerne, både når de var ude og inde, men de skulle også gøre rent i kostaldene. At muge i kostald var fruentimmerarbejde, og det skulle mændene dengang meget have sig frabedt. Heldigvis strejkede pigerne da tilsidst. Så det er længe siden, at muggingen blev mandfolkenes job, og de blir nok nødt til at beholde det lige så længe der er en ko på Falster. For fruentimmerne lader sig nok ikke længere kommandere med, sådan som de har gjort tidligere. Nu vil de helt anderledes snakke med og gøre som det passer dem bedst; så det er nok ikke nær så godt for de falsterske mandfolk, som det var i gamle dage.

Ude på marken skulle hørren passes. Den skulle luges; og når den var klar til høstning, skulle den så »ruskes« og lægges til tørre. Derefter skulle den så »rødnes« og blev til det formål lagt i en vandpyt, en møddingpøl el.lign. for at barkskallerne kunne løsne; men man skulle jo passe på at den ikke lå der for længe, for så kunne den rådne. Når den så havde ligget der tilpas længe, skulle den op og tørre igen, bundtes og lægges i hørhuset, indtil der var tid

I gamle Dave maade Frøvntemmerne aá Falsder jøe in ræsom Hov grovt Arbæe. De maade passe al Kretøvre paa nær Hestne. Køer aa Kale, Faar aa Svin aa Hæns aa Jæs aa Enjer vaa alsammen inje yvnjer Frøvntemmerne, aa de skaa ænne alene flødde aa vanje aa fovre Køerne, bue naa di vaa øve aa inje, men di skaa osse renjse i Kostalene. Mue i inj Kostal vaa Frøvntemmerarbæe, aa de skaa Mænjene den Ganj meje haa sæ fraabedt. Heldevis jovre Pierne da tæsidst Stregge, saa de æ lænje sien aa Muninjen ble Manjfolgnes Bestelninj, aa di faa nog osse Laa aa holle hinje lisaa lænje dæ æ æn Ko aá Falsder, faa Frøvntemmerne la sæ naa ænne lænjer komdere saan som di haa jovrt tilliere. Naa ve di aanjlinjs snagge mæ aa jøe lism de passer dom bæst, saa de æ naa ænne næ saa got faa di falsderske Manjfolg som de vaa i gamle Dave.

Aa æ Maarg vaa dæ Hørin. Han skaa lues, aa naa hanj vaa movt, skaa han rusges aa lægs tæ Tære.

Dærødder skaa hanj saa haa Vanj, aa hanj ble saa lavt ne i æn Vaning eller i inj Møtninj-pøl faa aa Skallerne kunje losne, men di skaa ju passe aá, aa hanne laa dæ faalænje, faa saa kunje hanj raanne. Naa hanj saa hae legg dæ tæpas naag, skaa hanj ju ob aa saa tære ijæn aa baandes aa inj i Hørhøvse, intæ de vaa Ti aa faa fat aá ham rejde faa Alvor. Aa saa skaa hanj ju

til at få fat i den rigtig for alvor. Så skulle den rives og brages og skættes og kæbes og hegles og kranses, inden den så endelig var færdig til at blive spundet. I de ældste tider brugte de håndbrager ved bragningen, men siden fik de klosbrager og i de allerseneste år, da der blev dyrket hør, var der mænd der tog rundt med maskiner, hvorpå de tilberedte hørren. Og de mænd blev kaldt hørsvingere.

Fruentimmerne havde jo også alt havearbejdet. De skulle grave og rive og luge, så urter, sætte kartofler, plante kål og sætte stager til humlerankerne. Om efteråret skulle humlen så skæres ned og plukkes og tørres og gemmes til brygningen.

Frugten gav heller ikke så lidt arbejde. Den skulle jo plukkes af træerne, og en stor portion æbler, pærer og sveskeblommer skulle skæres i stykker, stikkes og tørres, så der kunne være noget at ta' af, når den friske frugt var opbrugt; for dengang kendte man jo ikke til at købe tørrede sydfrugter, som vi gør nu. Og så sad kvinderne om aftenen i efterårstiden og skar hele store baljefulde æblestykker, så de kunne være parat til at blive puttet i ovnen om morgenen. Ovnen blev først hedet op, og når den var tilpas varm, hev de frugten ind. Men for at den kunne komme til at ligge jævnt, så måtte der en pige ind i ovnen for at lægge frugten til rette. Og det var en tortur at ligge derinde i den hede ovn. Et stort forklæde fik de over hovedet og et par vanter på hænderne og nogle gamle sække til at lægge knæene på for ikke at brænde sig helt fordærvet. Når frugtsækken blev stoppet ind, så der overhovedet ikke kunne komme en smule frisk lyft til dem, så var det rent forskrækkeligt. Jeg har snakket med en gammel kone, som havde taget den tur mange gange, og hun sagde: »Det var ligegodt et rædsomt øjeblik, når sækken kom ind i ovnmundingen. Da var det næsten som man skulle krepere.« Når de så endelig fik slæbt sækken ind til sig og bredt lidt af den kolde frugt ud, så dæmpede det jo noget på heden, men det var alligevel en hård omgang at være med til.

Most skulle de også lave: De kom pærer og æbler i et dybt trug, og så havde de en stor stang med en klods på til at støde frugten i stykker med. Stangen blev kaldt for en moststøder eller moststamper. Bagefter skulle mosten så presses,

føst braes aa skædes aa rivves aa hejles aa kæves aa kraanjeses, inj hanj saa enjli vaa fære tæ aa spinjes. I di ælste Tier brudde de Hanjbraer væ Braninjen, men sien feg di Klosbraer aa i de allerside Aar, da dæ ble dørge Hør, vaa de Mænj, som taa runt mæ Maskinner, vaa di tæberete Hørrin aá, Aa di Mænj ble saa kalle faa Hørsvinjere.

Frøvntemmerne hae ju osse al Havarbæe. Do skaa grave aa rivve aa lue, saa Øvrder, sædde lét Kantøfler, plande Kaal aa stae Haamle. Om Ødderaare skaa saa Homlins skærs né aa plaags aa tæres aa faasønnes hen tæ Brøgninjen.

Fraagden gaa heller æenne saa lét Arbæe. Hun skaa ju peles aa Træerne, aa en hel stovr Pulsjun bue aa Evle aa Pære aa Svesger skaa skærs aa stegs aa tæres, saa dæ kunje væe nove aa taae tæ, naa dænj raa Fraagt vaa faabi, faa dænj Ganj kenjde ma junne tæ aa køve tære Syfraagt, saan som vi jø naa. Aa saa sa di om Avdninjen i Ødderaarstien aa skaar hele stovre Ballefulle aa Evlestøgger saan saa di kunje væe aá ree Haanj tæ aa pudde i Bavninjen om Maarinjen. Bavninj ble saa heet ob, aa naa hanj vaa tæpas varm, hev de Fraagden inj. Men faa aa hunj kunje komme tæ aa legge i jævnt Lavvis, saa maade dæ æn Pie inj faa aa lægge hinje tæædde. Aa de vaa æn slem Taatøvr aa legge dæinje i dæn hee Bavn. Et stovrt Forklæe feg di aær Hovee aa e Pa Vander aá Hænjerne aa nun gamle Sægge tæ aa læg Knæene aá faá æenne aa brænje sæ rent faadæerre. Naa Fraagtsæggin ble stobbe inj, saa dæ alre kunje komme æn Bedde fresg Laaft inj tæ dom, saa vaa de rent faaskrægle. Jæ haa snagge mæ æn gammel Kunne, som hae taae dædnj Tøvr monne Ganje, aa hunj saáe: »De vaa lie e ræsmt Øjeb læg, naa Sæggin kom i Bavngavve. Da vaa de mæssen, som ma skaa helt krapere.« Naa di saa enjli feg slævt Sæggin tæ sæ aa spret lét aa dænj kaale Fraagt runt, saa dæmd de ju nove aá Heeinj, men de vaa ju ligot haar Omganj aa væ mæ tæ.

Maast skaa di osse støe. Aa dæ kom di saa Pære aa Evle i et jyvnt Trøv aa saa hae di inj stovr Stae mæ inj Klos aá tæ aa støe Fraagden i Støgger mæ. Stainj ble kalt inj Maaststøer eller Maaststæmber. Baødder skaa saa Maasdin presses aá aa koms aá Anjgre, som ma saa kunje tabbe aa, naa ma velle dregge ham, aa dæ vaa monne, som hae Maast tæ lanjt hen aá Vin-

sis og kommes på ankre, som man så kunne tappe af, når man ville drikke den. Og der var mange der havde most til langt ud på vinteren, så de næsten ikke behøvede at brygge øl i den tid. Så de sparede meget på både malt og humle.

På bøndergårdene lavede de selv deres malt, og byggen kom så ind i køkkenet eller brygger-set og blev sat i støb i et stort kar. Der stod den så i 24 timer, så blev vandet tappet fra og byggen blev slæbt op på loftet, hvor den skulle ligge og spire. Når den så var »kommet«, som de sagde, så gned de spirene ud med hænderne og slæbte malten ned i skorstenen, hvor den skulle tørres på »køllen«, og når den så var branket, skulle den males. Kværnen som de malede på var to store sten, den øverste med en lang stang, der gik op i loftet; og så stod de og drejede med hænderne for at få kværnen til at dreje rundt. De kunne ikke være flere end to til at holde på stangen, men var det en stor portion der skulle males, så blev der sat et reb i stangen, og det trak så en tredie i, og det blev kaldt at trække rumpe. På samme måde malede de også gryn; og der skulle males mange gryn, for de spiste meget grød dengang.

Og så var der det at lave ost; og de skulle jo ikke alene lave ost, men de skulle også sørge for at samle kommen og få fat i osteløben, så det var ikke så helt let med alt det. Og alle lysene skulle de støbe. På bøndergårdene støbte de altid tre forskellige slags lys. De bedste var formlys, de sidste præsene.

Kartoffelmel skulle de ligesådan selv sørge for, hvis de ville have noget. De rev kartoflerne på et rivejern, og melet skulle så ved hjælp af en masse vand renses, og siden skulle det tørres og gemmes, så man kunne ha' både til rødgrød og stivelse.

Og de havde bier der skulle passes, og de skulle sørge for både at koge honning og lave mjød og få voks. Og der var også meget småarbejde, som ikke tog på kræfterne, men som tog tid, når det ene blev lagt til det andet.

Og så skulle de også samle urter: Perikum, malurt, hyldeblomster, salvieblade og flere andre slags, som de tørrede og havde at ty til i sygdomstilfælde; for dengang rendte de ikke sådan til doktor, lige så snart de fejlede en lille bitte smule, som vi gør nu. De hjalp sig selv

drinj, saa di mæssén slet ænne behøvdé aa brygge Øl i al dæn Ti, saa de spaarde ju meje bue aá Maalt aa Haamle.

Aá Bynjergaarene lave di sæl ders Maalt, aa Bygge kom saa inj i Køkne eller Brøgse aa ble sat i Støv i e stovrt Kar. Dæ staa de saa i 24 Timer, saa ble Vanje tabbe fraa, aa Bygge ble slævt ob aá Laade, vaa de skaa legge aa spire. Naa de saa vaa »komme«, som di saae, saa gne di Spirne øv mæ Hænjerne aa slævdé de saa ne i Skaasteninj, vaa de skaa tæres aá Kølnen, aa naa de saa vaa branjke der, skaa de maales. Kværnen, som de maale aa, vaa to stovre Sten mæ æn lanj Stanj, dæ jeg ob i Laade, aa saa staa di aa drejde mæ Hænjerne aá Staanjen faa aa faa hinje tø aa gaa runt. Di kunje kon væe tov tæ aa holle aá Staanjen, men vaa dæ inj stovt Slaamb, som skaa maales, saa ble dæ sat e Rev i Stanjen, aa di trag saa inj trere i, aa de ble kalt faa aa trægge Raambe. Aá same Maae maale di osse Grøn, aa dæ skaa maales monne, faa di spisde meje Grø i di Tier.

Aa dæ vaa Aasdelavninjen, aa dæ skaa di junne alene lave Aasdin, men di skaa osse sørre faa bue aa samle Kommen aa faa Aasdeløvvin, saa dæ ble ænne saa helt lét væ al de. Aa ale Lysne skaa di støve. Aá Bunjergaarene støvdé ma alti tre faaskællée Slavs. Di bæsdé vaa Formlys, di næsdé Speelys, aa sist kom Praasne.

Katøffelmel skaa di lisdan sæl sørre faa, ves di velle haa nove, aa di rev saa Katøflerne aá e Rivjærn aa Mele skaa saa ijæml inj hel Hov Vanj faa aa blie rent, aa sien skaa de tæres aa faasønnes hen, saa de kunje haa bue tæ Røgrø aa tæ Stivelse.

Aa di hae Bierne som skaa passes, aa di skaa bue faa aa kaae Hanninj aa lave My aa faa Vogse. Dæ vaa saa osse meje Smaaarbæe, som ænne taa aá Kræfderne, men som taa Ti aa ble tæ nove, naa de jærne ble lavt tæ de aant.

Aa dæ skaa di ju da saa pele Øvrder: Perrikum, Maløvrt, Hølleblomsder, Salvieblae aa flere aanjre Slavs, som di saa tærde aa hae aa taae tæ i Sydøms Tæfælle, faa dæn Ganj rænde dinne saan tæ Dogder lissa snar di fejle æn Bedde, saan som vi jø naa. Da jalb di sæ sæl mæ inj hel Del faaskællée Høvsraa aa jæml di Læjeøvrder som di feg fra Maarg aa Have. Aa anjre Smaatinj vaa dæ saa osse aa støe ale Krøerier – bue Pævver aa Kanejl, Alehaanje aa Injefæt i

med en hel del forskellige husråd og gennem de lægeurter, de fik fra mark og have. Og andre småting var der også som at støde alle krydderierne både peber, kanel, allehånde og ingefær i en morter. Og al deres sennep skulle de male i et træfad, som de tog på skødet, og så havde de et jernlod, som skulle rende rundt og knuse alle sennepskornene. Det bed gerne noget i øjnene, men det måtte de finde sig i.

I det hele taget måtte de gamle koner og pigerne gøre meget arbejde og ta' mangan en tørr på mange forskellige måder.

Men de beklagede sig ikke stort derover; og den ene var gerne kun gladere for at kunne gøre mere end den anden; og der var dengang en arbejdsglæde, som vi i vor tid kun kender meget lidt til.

inj Movrder. Aa al ders Sænæb skaa di maale i e Træfa, som di ta aá Skøe, aa saa hae di e Jærnlod, som skaa rænje runt faa aa knøvse Sænæbskovrnene. De be jærn nove i Øjnene, men de maade di finje sæ i.

I de hele taae maade di gamle Kunner aa Pier jøe meje Arbæe aa taae monne Tørne aá manne Maaer.

Men di beklade sænne stovrt dæaaer, aa dæn jænne vaa jærne kon glare faa aa kunj jøe mer æn dæn j aan; aa dæ vaa dæn j Ganj æn Arbæsglæe, som vi i vor Ti kon kenjer meje lét tæ.

